

КЛЮЧОВА ТЕМА¹ Статті 2 та 8 Ситуації, пов'язані з кінцем життя

(Останнє оновлення: 28/02/2026)

Вступ

Поняття «кінець життя» стосується ситуацій, коли національні органи влади забороняють або дозволяють особі покінчити з життям за допомогою асистованого самогубства чи добровільної евтаназії або приймають рішення про припинення лікування, яке підтримує життя. Ситуації, пов'язані з «кінцем життя», переважно порушують питання за статтями 2 та 8 Конвенції.

Суд розглядав справи про припинення життя за допомогою лікаря. Ця категорія охоплює асистоване самогубство та добровільну евтаназію, коли такі дії здійснюються в регульованих і медично підтримуваних умовах. Крім того, Суд розглядав заяви, пов'язані з припиненням медичного втручання, яке підтримує або рятує життя, таких як респіраторна підтримка, штучне харчування та штучна гідратація, що зрештою призводить до смерті пацієнта.

Припинення життя за допомогою лікаря

Асистоване самогубство:

Принципи, що впливають із судової практики

Статус потерпілого

- Право померти з гідністю є суто особистим і не може бути переданим іншій особі (*«Санлес Санлес проти Іспанії» (Sanles Sanles v. Spain)* (ухв.), 2000). Однак якщо родич скаржиться на порушення своїх прав за статтею 8 Конвенції, не має значення, чи право, на яке посилається заявник, може бути передане від безпосереднього потерпілого до його правонаступника: Суд радше перевіряє наявність тісних сімейних зв'язків і те, чи заявник раніше виявляв зацікавленість у справі (*«Кох проти Німеччини» (Koch v. Germany)*, 2012, § 44).

Стаття 2

- Суд визнав, що стаття 2 не може тлумачитися як така, що передбачає право на смерть, чи то з допомогою третьої особи, чи то з допомогою органу державної влади, а також не може створювати право на самовизначення як таке, що надає особі право обирати смерть замість життя (*«Прітті проти Сполученого Королівства» (Pretty v. the United Kingdom)*, 2002, §§ 39-40).

¹ Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд. Цей переклад виконано Верховним Судом (Україна) та опубліковано за домовленістю з Радою Європи та Європейським судом з прав людини.

- І навпаки, стаття 2 не забороняє національним органам влади дозволяти або надавати можливість припинення життя за допомогою лікаря за умови, що така практика супроводжується належними й достатніми гарантіями, спрямованими на недопущення зловживань і, відповідно, забезпечення поваги до права на життя (*«Даніель Карсай проти Угорщини» (Dániel Karsai v. Hungary)*, 2024, § 145).

Стаття 8

- Не заперечуючи принцип недоторканності життя, захищеного Конвенцією, Суд вважає, що саме в межах статті 8 набувають значення уявлення про якісь життя. В епоху стрімкого розвитку медицини та довшої тривалості життя багато людей побоюються, що вони будуть вимушено продовжувати життя в похилому віці або в стані глибокої фізичної чи психічної немічності, що суперечить їхнім усталеним уявленням про себе та особисту ідентичність (*«Пріммі проти Сполученого Королівства» (Pretty v. the United Kingdom)*, 2002, § 65).
- Право особи вирішувати, яким способом і в який момент закінчиться її життя, за умови, що вона може вільно прийняти рішення щодо цього та вчинити відповідно, є одним з аспектів права на повагу до приватного життя в розумінні статті 8 (*«Хаас проти Швейцарії» (Haas v. Switzerland)*, 2011, § 51; *«Кох проти Німеччини» (Koch v. Germany)*, 2012, § 52).
- Наявність доступу до можливості припинення життя за допомогою лікаря пов'язана з основними аспектами права на повагу до приватного життя, закріпленого в статті 8. Це стосується поваги до автономії, фізичної та психічної цілісності й людської гідності, що є самою суттю Конвенції (*«Даніель Карсай проти Угорщини» (Dániel Karsai v. Hungary)*, 2024, § 85).
- Встановлення Державою обов'язкових або кримінальних заходів щодо асистованого самогубства порушує приватне життя заявника в розумінні пункту 1 статті 8, що вимагає обґрунтування за пунктом 2 (*«Пріммі проти Сполученого Королівства» (Pretty v. the United Kingdom)*, 2002, § 62).
- Стаття 8 Конвенції може охоплювати право на судовий перегляд, коли відповідне матеріальне право ще не було встановлено (*«Кох проти Німеччини» (Koch v. Germany)*, 2012, § 53). Для того, щоб право на повагу до приватного життя було належним чином забезпечене на національному рівні, особи повинні мати можливість посилатися у національних провадженнях на аргументи, що впливають зі статті 8, а також право на те, щоб ці аргументи було розглянуто й у разі необхідності враховано в рішеннях національних судів (*«Ніклінсон і Лемб проти Сполученого Королівства» (Nicklinson and Lamb v. the United Kingdom)* (ухв.), 2015, § 81).
- Розглядаючи ймовірне порушення статті 8, Суд посилався на статтю 2 Конвенції, яка зобов'язує національні органи влади запобігати самогубству особи, якщо рішення про це не було прийнято вільно й з повним розумінням того, про що йдеться (*«Хаас проти Швейцарії» (Haas v. Switzerland)*, 2011, § 54, *«Даніель Карсай проти Угорщини» (Dániel Karsai v. Hungary)*, 2024, § 141).
- При визначенні меж свободи розсуду, що має надаватися Державам у питаннях, пов'язаних з припиненням життя за допомогою лікаря, потрібно враховувати той факт, що вибір засобів, які є належними для захисту права на життя й інших відповідних цінностей, яких стосується це делікатне питання, повинен здійснюватися з повним розумінням місцевих умов та інститутів у конкретному суспільстві (*«Даніель Карсай проти Угорщини» (Dániel Karsai v. Hungary)*, 2024, § 141).
- Суд відзначив певну тенденцію до декриміналізації самогубства за допомогою лікаря, особливо стосовно пацієнтів з невиліковними хворобами. Проте більшість Держав-

членів продовжують забороняти та притягувати до кримінальної відповідальності за допомогу в самогубстві. Оскільки це питання продовжує порушувати надзвичайно делікатні моральні й етичні проблеми, а думки в демократичних країнах щодо цієї теми суттєво різняться, Державам має бути надано широку свободу розсуду (*там само*, §§ 143-144).

Варті уваги приклади

- *«Санлес Санлес проти Іспанії» (Sanles Sanles v. Spain)* (ухв.), 2000 — відсутність у доньки чоловіка з тетраплегією, який просив про надання медичної допомоги для припинення свого життя, права діяти від імені власного батька.
- *«Пріммі проти Сполученого Королівства» (Pretty v. the United Kingdom)*, 2002 — повна заборона асистованого самогубства не є непропорційною, вона є виправданою метою збереження життя та необхідністю захистити вразливих людей від очевидних ризиків зловживання.
- *«Хаас проти Швейцарії» (Haas v. Switzerland)*, 2011 — вимога щодо проходження повного психіатричного обстеження для отримання рецепта на смертельний препарат, виправдана законною метою захисту громадськості від поспішних рішень, зокрема пацієнтів, які не можуть розсудливо мислити.
- *«Кох проти Німеччини» (Koch v. Germany)*, 2012 — заявник, безпосередньо потерпілий від відмови надати його покійній дружині дозвіл на придбання смертельної дози пентобарбіталу натрію.
- *«Даніель Карсай проти Угорщини» (Dániel Karsai v. Hungary)*, 2024 — не було виходу за межі свободи розсуду внаслідок покарання, згідно із кримінальним законодавством, за надання допомоги в самогубстві невиліковно хворому пацієнту з прогресуючим нейродегенеративним захворюванням, що не піддавалося лікуванню.

Асистоване самогубство за іншими статтями Конвенції

- *«Лінгс проти Данії» (Lings v. Denmark)*, 2022 — за статтею 10, виправдані та пропорційні вирок і покарання у виді позбавлення волі з іспитовим строком, призначене лікарю, який підтримував евтаназію, за допомогу та поради конкретним особам щодо способу вчинення самогубства.
- *«Пріммі проти Сполученого Королівства» (Pretty v. the United Kingdom)*, 2002 — за статтею 14, об’єктивне та розумне обґрунтування для відсутності розрізнення між тими, хто фізично здатний вчинити самогубство, і тими, хто не здатний цього зробити, при криміналізації допомоги в самогубстві.
- *«Даніель Карсай проти Угорщини» (Dániel Karsai v. Hungary)*, 2024 — за статтею 14, об’єктивне та розумне обґрунтування для надання пацієнтам, які залежать від життєзабезпечуючого лікування, права відмовитися від лікування або вимагати його припинення, при цьому зберігається абсолютна заборона асистованого самогубства.

Евтаназія:

Принципи, що впливають із судової практики

Статус потерпілого

- Якщо стверджуваний потерпілий від порушення статті 2 помирає до подання заяви, особи, які мають необхідний правовий інтерес як найближчі родичі, можуть подати заяву зі скаргами, пов’язаними зі смертю. Так, близькі члени родини, включно з дітьми,

особи, смерть якої, як стверджується, тягне за собою відповідальність Держави, можуть вважатися непрямими потерпілими від стверджуваного порушення статті 2 у випадку евтаназії («*Морт'є проти Бельгії*» (*Mortier v. Belgium*), 2022, §§ 112-113).

Стаття 2

- Розглядаючи сумісність уже здійсненого акту евтаназії зі статтею 2, Суд бере до уваги право на повагу до приватного життя і поняття автономії за статтею 8 («*Морт'є проти Бельгії*» (*Mortier v. Belgium*), 2022, § 134).
- Попри те, що зі статті 2 не випливає право на смерть, право на життя, передбачене цим положенням, не може тлумачитися як таке, що само по собі забороняє умовну декриміналізацію евтаназії, яка має супроводжуватися належними й достатніми гарантіями, спрямованими на недопущення зловживань і, відповідно, забезпечення поваги до права на життя (*там само*, §§ 138-139).
- Суд підкреслив, що, з огляду на складність цього питання та відсутність європейського консенсусу, Державам надається свобода розсуду, яка, однак, не є необмеженою (*там само*, §§ 142-143).
- При розгляді питання про те, чи дотрималася Держава своїх зобов'язань за статтею 2, Суд враховує такі фактори (*там само*, § 141):
 - (i) чи існує в національному законодавстві та на практиці нормативно-правова база для процедур, що передують евтаназії, яка повинна гарантувати, що рішення особи про припинення свого життя було прийнято вільно й з повним розумінням того, про що йдеться;
 - (ii) чи дотримувалися нормативно-правової бази в цій справі;
 - (iii) чи після евтаназії було забезпечено всі гарантії, передбачені статтею 2 Конвенції.

Стаття 8

- Поняття особистої автономії є важливим принципом, який лежить в основі тлумачення гарантій статті 8, що захищають особисту сферу кожної людини. Зокрема, право особи вирішувати, яким способом і в який момент закінчиться її життя, за умови, що вона може вільно прийняти рішення щодо цього та вчинити відповідно, є одним з аспектів цього захисту («*Морт'є проти Бельгії*» (*Mortier v. Belgium*), 2022, § 124).
- Коли Суд повинен ухвалити рішення щодо конфлікту між різними конкуруючими інтересами, він повинен зважити всі відповідні інтереси (*там само*, § 204). При цьому Суд надає важливого значення бажанням пацієнта, коли йдеться про обговорення прохання про евтаназію з членами його сім'ї та друзями (*там само*, § 205). Вкрай важливо не лише поважати право пацієнта на приватність, але й підтримувати його довіру до медичної професії та медичних послуг загалом (*там само*, § 207).

Варті уваги приклади

- «*Морт'є проти Бельгії*» (*Mortier v. Belgium*), 2022 — смерть від евтаназії матері заявника, яка страждала на депресію протягом близько 40 років, що було дозволено національним законодавством; відсутність незалежності механізму перегляду після евтаназії та надмірна тривалість кримінального розслідування; незалучення лікарями сина до процедури, що призвела до смерті матері, за відсутності її бажання, відповідно до закону.

Евтаназія за іншими статтями Конвенції

- *«Гавлік проти Ліхтенштейну» (Gawlik v. Liechtenstein)*, 2021 — за статтею 10, втручання вважалося пропорційним, коли лікар був звільнений за те, що добросовісно подав безпідставну кримінальну скаргу, у якій звинувачував колегу в активній евтаназії, без належної та можливої перевірки.

Припинення лікування, яке підтримує життя

Принципи, що впливають із судової практики:

Статус потерпілого

- Опікуни осіб, які перебувають у вегетативному стані, та асоціації, що їм допомагають, які не мають жодного зв'язку з особою, яка отримала судове рішення, що дозволяє їй відключити апарат штучного підтримання життя своєї дочки, не можуть стверджувати, що вони є прямими або непрямими потерпілими від порушення Конвенції. Оскаржуваний закон мав бути застосований на шкоду заявнику. Здійснення права на подання індивідуальної заяви не може бути використане для запобігання потенційному порушенню Конвенції: лише у виняткових обставинах заявник може стверджувати, що він є потерпілим від порушення Конвенції через ризик майбутнього порушення (*«Ада Россі та інші проти Італії» (Ada Rossi and Others v. Italy)* (ухв.), 2008).
- Третя особа може, за виняткових обставин, діяти від імені вразливої особи, якщо існує ризик, що прямий потерпілий буде позбавлений ефективного захисту своїх прав, і якщо між потерпілим та заявником немає конфлікту інтересів (*«Ламберт та інші проти Франції» (Lambert and Others v. France)* [ВП], 2015, § 102).
- Близькі члени родини особи, смерть якої, як стверджується, тягне за собою відповідальність Держави, можуть, як близькі родичі, вважатися потерпілими від стверджуваного порушення статті 2, навіть якщо це порушення є потенційним або майбутнім (*там само*, § 115).

Стаття 2

- Суд зауважив, що серед Держав-членів Ради Європи не існувало консенсусу стосовно дозволу на припинення лікування, яке штучно підтримує життя, хоча більшість Держав, здається, допускали таку можливість. Попри те, що докладні положення, які регулюють припинення лікування, відрізнялися від країни до країни, усе ж таки існував консенсус стосовно надзвичайної важливості побажань пацієнта в процесі прийняття рішень, незалежно від того, як ці побажання були висловлені. Відповідно, Державам варто надавати свободу розсуду не тільки щодо того, чи дозволяти припинення лікування, яке штучно підтримує життя, та детальних положень, що регулюють таке припинення, але й щодо засобів досягнення балансу між захистом права пацієнтів на життя та захистом їхнього права на повагу до приватного життя та особистої автономії (*«Ламберт та інші проти Франції» (Lambert and Others v. France)* [ВП], 2015, §§ 147-148).
- Суд зазначив, що при розгляді питання про те, чи дотрималася Держава своїх зобов'язань за статтею 2, доцільно посилатися на право на повагу до приватного життя та поняття особистої автономії, передбачені статтею 8. Відповідно, слід враховувати такі фактори (*там само*, §§ 142-143):
 - (i) наявність у національному законодавстві та на практиці нормативно-правової бази, сумісної з вимогами статті 2 Конвенції;

- (ii) чи було враховано раніше висловлені побажання заявника та його близьких, а також думки інших медичних працівників;
 - (iii) можливість звернутися до суду в разі виникненні сумнівів щодо найкращого рішення, яке слід прийняти в інтересах пацієнта.
- Суд застосував ті самі принципи у справах, у яких заявником була дитина (*«Гард проти Сполученого Королівства» (Gard v. the United Kingdom)* (ухв.), 2017, *«Афірі та Біддаррі проти Франції» (Afiri and Biddarri v. France)* (ухв.), 2020, *«Парфітт проти Сполученого Королівства» (Parfitt v. the United Kingdom)* (ухв.), 2021).

Стаття 8

- Рішення про припинення лікування, яке підтримує життя дитини, є втручанням у право дитини на повагу до її приватного життя, а також у права батьків за статтею 8 з огляду на їхні сімейні зв’язки (*«Гард проти Сполученого Королівства» (Gard v. the United Kingdom)* (ухв.), 2017, §§ 109-110).
- У разі виникнення конфлікту між бажанням батьків щодо медичної допомоги дитині та думкою медичних фахівців, які лікують дитину, медичні фахівці, залучені до лікування, повинні звернутися до суду для вирішення такого конфлікту. Вирішальним питанням є те, чи було досягнуто справедливого балансу між відповідними конкуруючими інтересами — інтересами дитини, батьків та громадського порядку — в межах свободи розсуду, наданої Державам у таких питаннях, з урахуванням, однак, того, що найкращим інтересам дитини повинна приділятися першочергова увага (*так само*, §§ 106-107).

Варті уваги приклади:

- *«Ада Россі та інші проти Італії» (Ada Rossi and Others v. Italy)* (ухв.), 2008 — відсутність правосуб’єктності асоціацій та осіб, які скаржилися на негативні наслідки дозволу на припинення штучного харчування та гідратації жінки, за відсутності будь-яких прямих сімейних зв’язків із цією жінкою та без доведення ймовірності виникнення порушення, яке стосуватиметься їх особисто.
- *«Ламберт та інші проти Франції» (Lambert and Others v. France)* [ВП], 2015 — рішення про припинення харчування та гідратації, які дозволяли штучно підтримувати життя пацієнта, який перебував у стані повної залежності.
- *«Гард проти Сполученого Королівства» (Gard v. the United Kingdom)* (ухв.), 2017 — рішення про припинення лікування, що підтримувало життя немовляти зі смертельною генетичною хворобою, всупереч бажанню батьків.
- *«Афірі та Біддаррі проти Франції» (Afiri and Biddarri v. France)* (ухв.), 2020 — рішення про припинення лікування, що підтримувало життя 14-річної дівчинки, яка перебувала у вегетативному стані внаслідок гострої серцево-дихальної недостатності.
- *«Парфітт проти Сполученого Королівства» (Parfitt v. the United Kingdom)* (ухв.), 2021 — рішення про припинення лікування, яке підтримувало життя дитини з невиліковною хворобою, з огляду на її «найкращі інтереси».

Пов’язані (але інші) теми

- Умови тримання під вартою ув’язнених, які мають невиліковні хвороби: *«Дорнеану проти Румунії» (Dorneanu v. Romania)*, 2017.
- Відмова від лікування: *«Піндо Мулла проти Іспанії» (Pindo Mulla v. Spain)* [ВП], 2024.
- Доступ до експериментального лікування для невиліковно хворих: *«Хрістозов та інші проти Болгарії» (Hristozov and Others v. Bulgaria)*, 2012.

Подальші посилання

Посібники із судової практики:

- [Посібник зі статті 2 - Право на життя](#)
- [Посібник зі статті 8 - Право на повагу до приватного і сімейного життя](#)

Інші ключові теми:

- [Представництво дитини в ЄСПЛ](#)
- [Locus standi \(правосуб’єктність\) родичів \(непрямих потерпілих\)](#)
- [Locus standi \(правосуб’єктність\) представників](#)

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Асистоване самогубство:

- [«Санлес Санлес проти Іспанії» \(Sanles Sanles v. Spain\)](#) (ухв.), № 48335/99, ЄСПЛ 2000-XI (неприйнятна — несумісна *ratione personae*);
- [«Прітті проти Сполученого Королівства» \(Pretty v. the United Kingdom\)](#), № 2346/02, ЄСПЛ 2002-III (відсутність порушення статей 2, 3, 8, 9 та 14);
- [«Хаас проти Швейцарії» \(Haas v. Switzerland\)](#), № 31322/07, ЄСПЛ 2011 (відсутність порушення статті 8);
- [«Кох проти Німеччини» \(Koch v. Germany\)](#), № 497/09, від 19 липня 2012 року (порушення статті 8);
- [«Ніклінсон і Лемб проти Сполученого Королівства» \(Nicklinson and Lamb v. the United Kingdom\)](#) (ухв.), №№ 2478/15 та 1787/15, від 23 червня 2015 року (неприйнятна — явно необґрунтована);
- [«Лінгс проти Данії» \(Lings v. Denmark\)](#), № 15136/20, від 12 квітня 2022 року (відсутність порушення статті 8);
- [«Даніель Карсай проти Угорщини» \(Dániel Karsai v. Hungary\)](#), № 32312/23, від 13 червня 2024 року (відсутність порушення статті 8, взятої окремо, відсутність порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8).

Евтаназія:

- [«Гавлік проти Ліхтенштейну» \(Gawlik v. Liechtenstein\)](#), № 23922/19, від 16 лютого 2021 року (відсутність порушення статті 10);
- [«Морт'є проти Бельгії» \(Mortier v. Belgium\)](#), № 78017/17, від 4 жовтня 2022 року (відсутність порушення статті 2 у зв'язку із нормативно-правовою базою, що регулює процедури, які передують евтаназії; відсутність порушення статті 2 у зв'язку з умовами, за яких було здійснено евтаназію матері заявника; порушення статті 2 у зв'язку з недоліками механізму перегляду після евтаназії; відсутність порушення статті 8).

Припинення лікування, яке підтримує життя:

- [«Ада Россі та інші проти Італії» \(Ada Rossi and Others v. Italy\)](#) (ухв.), №№ 55185/08 та інші, 2008 (неприйнятна — несумісна *ratione personae*);
- [«Ламберт та інші проти Франції» \(Lambert and Others v. France\)](#) [ВП], № 46043/14, ЄСПЛ 2015 (прийнятна щодо скарги заявників, поданої за статтею 2 від їхнього імені; відсутність порушення статті 2 у разі виконання рішення *Conseil d'Etat*; немає необхідності окремо розглядати скаргу за статтею 8);
- [«Гард проти Сполученого Королівства» \(Gard v. the United Kingdom\)](#) (ухв.), № 39793/17, від 27 червня 2017 року (неприйнятна — явно необґрунтована);
- [«Афірі та Біддаррі проти Франції» \(Afiri and Biddarri v. France\)](#) (ухв.), № 1828/18, від 23 січня 2018 року (неприйнятна — явно необґрунтована);
- [«Парфітт проти Сполученого Королівства» \(Parfitt v. the United Kingdom\)](#) (ухв.), № 18533/21, від 20 квітня 2021 року (неприйнятна — явно необґрунтована).